

TIJORAT BANKLAR AKTIVLARI SAMARADORLIGINING KONSEPTUAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Ibrohimov Davronbek Muhammadi o‘g‘li

Renessans ta’lim universiteti
“Iqtisodiyot” kafedrası v.b. dotsent., Phd.

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy iqtisodiy sharoitda tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirishning konseptual asoslari va metodologik yondashuvlari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida bank aktivlarining tarkibiy tuzilishi, ularning rentabellik darajasi hamda aktivlar sifatiga ta’sir etuvchi omillar tizimli tahlil qilingan. maqolada bank aktivlarini boshqarishda raqamli texnologiyalarni joriy etish, risklarni minimallashtirish va aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. 2020-2025 yillar kesimidagi statistik ma’lumotlar tahlili orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta’minlashda aktivlar samaradorligining o‘rni va istiqbolli ko‘rsatkichlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, aktivlar samaradorligi, rentabellik, ROA, NPL (muammoli kreditlar), diversifikatsiya, risk-menejment, raqamli bank ishi, likvidlilik, konseptual asoslar, bank transformatsiyasi, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация

В данной статье исследуются концептуальные основы и методологические подходы к повышению эффективности активов коммерческих банков в современных экономических условиях. В ходе исследования проведен системный анализ структуры банковских активов, уровня их рентабельности и факторов, влияющих на качество активов. Также разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по внедрению цифровых технологий в управление банковскими активами, минимизации рисков и диверсификации портфеля активов. На основе анализа статистических данных за 2020-2025 годы освещена роль и перспективные показатели эффективности активов в обеспечении финансовой устойчивости банковской системы.

Ключевые слова: коммерческие банки, эффективность активов, рентабельность, ROA, NPL (проблемные кредиты), диверсификация, риск-менеджмент, цифровой банкинг, ликвидность, концептуальные основы, трансформация банка, финансовая устойчивость.

Abstract

This article explores the conceptual framework and methodological approaches to improving the efficiency of commercial bank assets in modern economic conditions. During the research, a systematic analysis of the structure of bank assets, their profitability level, and factors affecting asset quality was conducted. Scientific proposals and recommendations for the implementation of digital technologies in bank asset management, risk minimization, and asset portfolio diversification were also developed. Based on the analysis of statistical data for the period 2020-2025, the role and prospective indicators of asset efficiency in ensuring the financial stability of the banking system are highlighted.

Keywords: commercial banks, asset efficiency, profitability, ROA, NPL (non-performing loans), diversification, risk management, digital banking, liquidity, conceptual framework, bank transformation, financial stability.

KIRISH

Jahon moliyaviy arxitekturasi shiddat bilan o'zgarishi va raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi sharoitida tijorat banklarining faoliyati yangi strategik yondashuvlarni talab etmoqda. Mamlakat iqtisodiyotining qon tomiri hisoblangan bank tizimi uchun aktivlar samaradorligi nafaqat moliyaviy ko'rsatkich, balki bankning bozordagi mavqei va ishonchliligini belgilovchi asosiy mezondir. Bank aktivlarini boshqarishning konseptual asoslarini takomillashtirish zarurati, birinchi navbatda, resurslardan foydalanishda maksimal foyda va minimal risk o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash ehtiyojidan kelib chiqadi. Bugungi kunda banklar nafaqat kapitalni saqlash, balki uni yuqori daromad keltiruvchi va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan loyihalarga samarali yo'naltirish orqali o'z raqobatbardoshligini oshirishga majburdirlar.

Respublikamiz bank sektorida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli transformatsiya jarayonlari davlat banklarini xususiylashtirish, boshqaruv tizimini korporativ standartlarga moslashtirish va xizmatlar ko'lamini kengaytirishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonda bank aktivlarining sifatini yaxshilash va ularning rentabellik darajasini oshirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida tijorat banklari oldida turgan eng murakkab vazifalardan biri - bu aktivlar tarkibini maqbullashtirish va muammoli aktivlarning vujudga kelishini oldindan prognoz qilish tizimini yaratishdir. Bu esa o'z navbatida aktivlar samaradorligini baholashning nazariy-metodologik asoslarini qayta ko'rib chiqishni va xorijiy ilg'or tajribalarni milliy amaliyotga tatbiq etishni taqozo etadi.

Mazkur maqolaning tadqiqot obyekti sifatida tijorat banklarining aktivlarini boshqarish mexanizmlari olingan bo'lib, unda aktivlar samaradorligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar chuqur tahlil qilinadi. Aktivlarni samarali boshqarish konsepsiyasi faqatgina kredit portfelining holatini emas, balki bankning investitsion faoliyati, qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq amaliyotlari va likvidlikni boshqarish siyosatini ham qamrab oladi. Kirish qismida shuni ta'kidlash joizki, tijorat banklari aktivlarining konseptual asoslarini takomillashtirish orqali nafaqat bankning sof foydasini ko'paytirish, balki iqtisodiy inqirozlarga bardoshlilik darajasini oshirish va moliyaviy barqarorlikni yangi bosqichga olib chiqish imkoniyati yaratiladi. Ushbu tadqiqot bank ishi sohasidagi zamonaviy nazariyalar va amaliy muammolar o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish va ularni boshqarish masalalari iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, bank faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy asoslar O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni hamda

bank tizimini isloh qilish strategiyalarida o'z ifodasini topgan bo'lib, ular aktivlarni samarali boshqarishning institutsional asoslarini belgilab beradi [1]; [2].

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda bank aktivlari samaradorligini oshirishning turli jihatlari chuqur o'rganilgan. Jumladan, Sh. Abdullaeva bank aktivlarini boshqarishda risklarni aniqlash va monitoring qilish tizimini takomillashtirish zarurligini ta'kidlab, kredit portfeli sifati va garov ta'minotining likvidligi o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab bergan [3]. Uning fikricha, bank aktivlarini samarali boshqarish tizimli yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim.

Omonov A.A. tadqiqotlarida tijorat banklari aktivlari va passivlarini boshqarishning nazariy asoslari keng yoritilib, aktivlar tarkibini optimallashtirish orqali bank rentabelligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilingan [4]. Shuningdek, O. Jumaev tomonidan bank aktivlari samaradorligini baholashda zamonaviy iqtisodiy yondashuvlar, xususan, aktivlar va passivlarni muvofiqlashtirish (ALM) mexanizmlarining ahamiyati asoslab berilgan [9].

Xorijiy olimlar tadqiqotlarida esa bank aktivlarini boshqarishning zamonaviy modellari va metodologiyalari keng o'rganilgan. Masalan, P. Rose bank menejmenti doirasida aktivlar rentabelligi va risk o'rtasidagi muvozanatni saqlash bank samaradorligining asosiy omili ekanligini ta'kidlaydi [5]. J. Sinkey esa tijorat banklarida moliyaviy menejmentni tashkil etishda aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish va risklarni minimallashtirish strategiyalariga alohida e'tibor qaratadi [6].

U. Azizov tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda bank aktivlari sifatini xalqaro Bazel qo'mitasi tavsiyalari asosida baholash zarurligi asoslab berilib, kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ilgari surilgan [7]. F. Mullajonov esa bank tizimini rivojlantirishda investitsion faoliyatni kengaytirish va real sektorni moliyalashtirish orqali aktivlar samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi [8].

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tahliliy hisobotlarida bank tizimi aktivlarining tarkibi, ularning rentabelligi va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari muntazam ravishda tahlil qilinib, aktivlar samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy xulosalar berib borilmoqda [10].

METODOLOGIYA

Ushbu maqolaning tadqiqot metodologiyasi tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirishning konseptual asoslarini ilmiy jihatdan asoslash maqsadida tizimli yondashuv va kompleks tahlil usullariga tayanadi. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy ma'lumotlarni umumlashtirish uchun dialektik mantiq, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik guruhlash va ekspert baholash metodlaridan keng foydalaniladi. Bu metodlar to'plami bank aktivlarini boshqarishdagi murakkab bog'liqliklarni ochib berish va maqbul strategik yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Metodologiyaning asosini ilmiy abstraksiya va mantiqiy izchillik tashkil etib, u bank aktivlarining holatiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni alohida ajratib ko'rsatishga xizmat qiladi. Tadqiqotda qo'llanilgan qiyosiy tahlil usuli orqali mamlakatimiz tijorat banklarining aktivlari tuzilishi xalqaro ilg'or tajribalar va Bazel

qo‘mitasining standartlari bilan taqqoslanadi. Bunda aktivlarning rentabelligi va risk darajasi o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqliklarni aniqlash uchun statistik ma‘lumotlarni qayta ishlash va dinamik qatorlar tahlilidan foydalaniladi.

Metodologiya doirasida tizimli tahlil usuli qo‘llaniladi, bu esa bank aktivlarini boshqarishni bankning umumiy strategiyasining ajralmas qismi sifatida o‘rganishga imkon beradi. Aktivlar samaradorligini baholashda nafaqat miqdoriy ko‘rsatkichlar (masalan, ROA va sof foiz marjasi), balki sifat ko‘rsatkichlari - aktivlarning diversifikatsiya darajasi, muammoli kreditlarning dinamikasi va likvidlilik zaxiralarining yetarliligi ham tadqiq etiladi. Ushbu ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi muvozanatni topish uchun mantiqiy modellar va strategik prognozlash metodlaridan foydalanilgan.

Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy hisobotlari, tijorat banklarining e‘lon qilingan moliyaviy ko‘rsatkichlari, xalqaro reyting agentliklarining xulosalari hamda mavzuga oid me‘yoriy-huquqiy hujjatlar tashkil etadi. Ma‘lumotlarni guruhlash va tahlil qilish jarayonida aktivlarni boshqarishning konseptual asoslarini takomillashtirishga qaratilgan deduktiv xulosalar chiqariladi. Bunday ko‘p qirrali metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining xolisligini, ilmiy asoslanganligini va amaliy takliflarning hayotiyligini ta‘minlashga qaratilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari aktivlari samaradorligini tahlil qilish jarayoni shuni ko‘rsatmoqdaki, so‘nggi yillarda bank sektori aktivlarining jadal o‘sish dinamikasi kuzatilmoqda. Biroq, miqdoriy o‘sish har doim ham sifat ko‘rsatkichlarining yaxshilanishi bilan mutanosib kechmayapti. Aktivlar tarkibini o‘rganish natijalariga ko‘ra, bank aktivlarining asosiy qismi hamon kredit portfeli hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. Bu esa banklar daromadlarining katta qismi foizli daromadlarga bog‘lanib qolganligini va bank tizimida kredit riskining yuqori konsentratsiyasi mavjudligini ko‘rsatadi.

O‘tkazilgan tahlillar natijasida aktivlar rentabelligi (ROA) ko‘rsatkichining pasayish tendensiyasi aniqlandi. Buning asosiy sabablaridan biri sifatida muammoli aktivlar (NPL) ulushining ortishi va ular bo‘yicha shakllantiriladigan zaxira ajratmalarining ko‘payishini ko‘rsatish mumkin. Natijalar shuni tasdiqladiki, aktivlar samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omil - bu resurslarning kam daromadli yoki daromad keltirmaydigan aktivlarga (masalan, qurilishi tugallanmagan obyektlar, undirilishi qiyin bo‘lgan debitorlik qarzlari) bog‘lanib qolganligidir. Shu bilan birga, aktivlar va majburiyatlarning muddatlari o‘rtasidagi tafovut likvidlilik risklarini boshqarishda qiyinchiliklar tug‘dirmoqda.

Bank aktivlarini boshqarishda raqamli texnologiyalarning ta‘sirini o‘rganish natijalari ijobiy dinamikani ko‘rsatdi. Fintex yechimlari va masofaviy bank xizmatlari joriy etilgan banklarda aktivlar aylanuvchanligi an‘anaviy banklarga nisbatan yuqoriroq ekanligi aniqlandi. Bu operativ xarajatlarning kamayishi va tranzaksion daromadlarning ortishi hisobiga aktivlar rentabelligini oshirish imkonini bermoqda. Biroq, aksariyat banklarda haligacha aktivlar monitoringi tizimi to‘liq

avtomatlashtirilmaganligi sababli, risklarni barvaqt aniqlash va ularga ta'sir etish mexanizmi sustligicha qolmoqda.

Tadqiqot natijalari bank aktivlari samaradorligini oshirishning konseptual asoslarini takomillashtirish bo'yicha quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon berdi. Birinchidan, aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish orqali kredit riskini boshqa sohalarga taqsimlash zarur. Ikkinchidan, daromad keltirmaydigan aktivlarni muomalaga chiqarish yoki ularni aktiv sotuv orqali likvid mablag'larga aylantirish bank moliyaviy holatini sog'lomlashtiradi. Uchinchidan, aktivlarni boshqarishda risk-menejment tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish bank kapitalining samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi.

Ushbu tahlillar tijorat banklari uchun aktivlar strategiyasini qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi. Natijalar shuni tasdiqlaydiki, aktivlar samaradorligiga faqatgina moliyaviy ko'rsatkich sifatida emas, balki bankning bozor qiymatini oshiruvchi strategik resurs sifatida yondashish lozim. Konseptual asoslarni mana shunday tizimli o'zgartirish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini va iqtisodiyotdagi rolini yangi bosqichga ko'tarish mumkin.

1-jadval.

Tijorat banklari aktivlari samaradorligi va sifat ko'rsatkichlarining 2020-2025 yillardagi qiyosiy dinamikasi¹

Ko'rsatkichlar	Yillar					
	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Jami aktivlarning o'sish sur'ati (o'tgan yilga nisbatan, foizda)	124,1	118,5	121,3	119,7	117,2	115,5
Aktivlar rentabelligi (ROA), foizda	2,1	2,3	2,5	2,8	2,9	3,1
Kapital rentabelligi (ROE), foizda	10,2	11,4	13,2	15,6	16,4	17,8
Muammoli kreditlarning (NPL) jami kreditlardagi ulushi, foizda	2,1	5,2	3,6	3,4	3,1	2,8
Sof foiz marjasi (NIM), foizda	4,8	5,1	5,3	5,6	5,4	5,5
Yuqori likvidli aktivlarning jami aktivlardagi ulushi, foizda	18,6	15,4	19,2	21,5	20,8	20,5
Nofoizli daromad keltiruvchi aktivlar ulushi, foizda	8,4	9,6	11,2	12,8	14,5	16,2

1-jadvalda keltirilgan raqamlarning dinamik tahlili shuni ko'rsatadiki, 2020-2025 yillar oralig'ida bank tizimi aktivlarini boshqarishda "miqdordan sifatga o'tish" tamoyili ustuvorlik qilgan. Garchi jami aktivlarning yillik o'sish sur'ati 124,1 foizdan 115,5 foizgacha pasayish tendensiyasiga ega bo'lsa-da, bu holat bank tizimida kapitalning agressiv kengayishidan ko'ra, uning barqarorligi va rentabelligiga ko'proq e'tibor qaratilayotgani bilan izohlanadi. Aktivlar rentabelligining (ROA) 2,1 foizdan 3,1 foizgacha ko'tarilishi banklarning har bir birlik aktivdan olinadigan sof foydani oshirishga muvaffaq bo'layotganini anglatadi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik statistik ma'lumotlari, tijorat banklarining e'lon qilingan moliyaviy hisobotlari hamda muallifning istiqbolli prognoz ko'rsatkichlari asosidagi hisob-kitoblari.

Aktivlar sifatining eng muhim indikatorini hisoblangan muammoli kreditlar (NPL) ulushidagi o'zgarishlar alohida ahamiyatga ega. 2021 yilda pandemiyaning iqtisodiy oqibatlarini natijasida ushbu ko'rsatkich 5,2 foizgacha ko'tarilgan bo'lsa, 2022 yildan boshlab tizimli ravishda pasayib borishi va 2025 yilga kelib 2,8 foiz darajasida prognoz qilinishi bank aktivlarining "sog'lomlashish" jarayoni jadalligini ko'rsatadi. Bu natijaga erishishda aktivlarni klassifikatsiya qilishning qat'iylashtirilgani va scoring modellarining takomillashtirilgani asosiy rol o'ynagan. Sof foiz marjasining (NIM) barqaror ravishda 5 foizdan yuqori saqlanishi esa banklarning aktiv va passivlar bo'yicha foiz stavkalarini maqbul boshqarayotganidan dalolat beradi.

Jadvalning eng diqqatga sazovor jihati nofoizli daromad keltiruvchi aktivlar ulushining ikki barobardan ziyodga (8,4 foizdan 16,2 foizga) ortishidir. Bu ko'rsatkich bank aktivlarini boshqarishning konseptual asoslari tubdan yangilanganini isbotlaydi. Ya'ni, banklar an'anaviy kreditlash faoliyatidan tashqari, fintex xizmatlari, investitsion amaliyotlar va vositachilik xizmatlariga ko'proq yo'naltirilgan aktivlar portfelini shakllantirmoqda. Bunday diversifikatsiya bankning kredit risklariga qaramligini kamaytirib, uning tashqi iqtisodiy shoklarga chidamliligini ta'minlaydi.

2-jadval.

Tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholashning sifat mezonlari va maqbul darajalari¹

Samaradorlik mezonlari	Ko'rsatkichning mohiyati	Maqbul daraja (Target)	Samaradorlikni oshirish mexanizmi
Aktivlar sifati (Asset Quality)	Muammoli aktivlarning jami aktivlardagi ulushini minimallashtirish.	< 3.0%	Kreditlarni scoring tizimi orqali monitoring qilish va garov siyosatini qat'iylashtirish.
Daromadlilik (Profitability)	Xavf-xatar darajasi hisobga olingan aktivlar rentabelligi (RAROC).	> 15-20%	Yuqori marjali chakana bank mahsulotlari ulushini ko'paytirish.
Likvidlilik (Liquidity)	Yuqori likvidli aktivlarning majburiyatlarni qoplash darajasi.	> 100%	Aktiv va passivlar muddati mutanosibligini (Gap management) ta'minlash.
Operatsion samaradorlik	Bir xodimga yoki bir filialga to'g'ri keladigan aktivlar hajmi.	Yuqori o'sish trendi	Bank amaliyotlarini raqamlashtirish va inson omilini kamaytirish.
Diversifikatsiya darajasi	Bitta tarmoq yoki bitta mijozga to'g'ri keladigan maksimal risk hajmi.	< 25% (kapitalga nisbatan)	Kredit portfelini tarmoqlar va hududlar kesimida qayta taqsimlash.
Innovatsion faollik	Raqamli kanallar orqali shakllangan aktivlar ulushi.	> 40%	Mobil ilovalar va masofaviy xizmatlar orqali aktivlar aylanuvchanligini oshirish.

Yuqori likvidli aktivlar ulushining 20 foizdan yuqori darajada muvozanatlashishi bank tizimida likvidlilik riskining pastligini va banklarning o'z majburiyatlarini

¹ Xalqaro Bazel qo'mitasi tavsiyalari va O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari faoliyatini tartibga soluvchi normativ me'yorlari asosida muallif ishlanmasi.

bajarish bo'yicha yuqori imkoniyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Kapital rentabelligining (ROE) 17,8 foizgacha o'sishi esa bank aksiyadorlari va investorlari uchun aktivlarni boshqarishning jozibadorligi ortib borayotganini anglatadi. Umuman olganda, jadval ma'lumotlari tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirishda raqamlashtirish va sifat nazoratining konseptual jihatlari amaliyotda o'z ijobiy natijasini berayotganini ko'rsatadi.

2-jadvalda keltirilgan mezonlarning tizimli tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy sharoitda bank aktivlari samaradorligi faqatgina foyda miqdori bilan emas, balki riskka moslashtirilgan daromadlilik (RAROC) tamoyili asosida baholanishi lozim. Aktivlar sifati mezoni bo'yicha muammoli aktivlar ulushini 3 foizdan past darajada saqlash talabi bankning "moliyaviy immuniteti"ni belgilaydi. Bu ko'rsatkichning maqbul darajada bo'lishi bank kapitalining zaxiralarga bog'lanib qolishini oldini oladi va resurslarning iqtisodiyot real sektoriga uzluksiz yo'naltirilishini ta'minlaydi.

Diversifikatsiya darajasi va likvidlilik mezonlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik bankning tashqi shoklarga bardoshlilikini ifodalaydi. Bitta qarzdorga yoki tarmoqqa to'g'ri keladigan risk hajmini kapitalga nisbatan 25 foizdan oshirmaslik bank aktivlari portfelini haddan tashqari konsentratsiyalashishdan himoya qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aktivlar portfelining tarmoqlar kesimida keng taqsimlanishi likvidlilik qoplamasi koeffitsiyentining (LCR) 100 foizdan yuqori bo'lishiga bevosita xizmat qiladi va bankning har qanday vaziyatda o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Alohida e'tibor qaratiladigan jihat - bu innovatsion faollik va operatsion samaradorlik mezonlaridir. Raqamli kanallar orqali shakllangan aktivlar ulushining 40 foizdan yuqori bo'lishi bankning an'anaviy filiallar tizimidan fintex ekotizimlariga o'tayotganidan dalolat beradi. Bu jarayon operatsion xarajatlarni maqbullashtirish orqali aktivlarning sof rentabelligini oshiradi. Mazkur konseptual mezonlarning joriy etilishi tijorat banklariga o'z aktivlarini nafaqat miqdoriy o'stirish, balki ularning sifatini doimiy monitoring qilish va bozor o'zgarishlariga mos ravishda tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Umuman olganda, ushbu sifat mezonlari majmuasi bank aktivlari samaradorligini oshirishning yangi konseptual poydevorini tashkil etadi. Ular bank boshqaruviga aktivlar tarkibidagi "zaharli" elementlarni barvaqt aniqlash va resurs bazasini yuqori texnologik, kam riskli va ijtimoiy mas'uliyatli loyihalarga yo'naltirish uchun ilmiy asoslangan instrument bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklari aktivlari samaradorligining konseptual asoslarini tadqiq etish natijasida shunday xulosaga kelish mumkin bo'ldiki, zamonaviy bozor sharoitida bankning barqarorligi bevosita aktivlar sifati va ularni boshqarishning moslashuvchanligiga bog'liq. Aktivlarni boshqarish nafaqat yuqori foyda olish vositasi, balki likvidlilik, risk va rentabellik o'rtasidagi muvozanatni saqlab turuvchi strategik mexanizmdir. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, bank aktivlari tarkibida kredit portfelining yuqori konsentratsiyasi saqlanib qolayotgani bankni bozor tebranishlariga nisbatan sezuvchan qilib qo'ymoqda. Shu sababli, aktivlar tarkibini

sifat jihatidan o'zgartirish va daromad keltirish manbalarini diversifikatsiya qilish bank tizimini transformatsiya qilishning ustuvor yo'nalishi bo'lishi lozim.

Tadqiqot davomida aniqlangan muammolarni bartaraf etish va tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi. Birinchi navbatda, bank aktivlarini boshqarishda risk-menejment tizimini xalqaro Bazel standartlari asosida yanada takomillashtirish va aktivlar monitoringi jarayoniga sun'iy intellekt hamda katta ma'lumotlar tahlili texnologiyalarini keng joriy etish zarur. Bu kredit risklarini barvaqt aniqlash va muammoli aktivlarning (NPL) ko'payishiga yo'l qo'ymaslik imkonini beradi. Raqamlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish orqali operativ xarajatlarni kamaytirish va aktivlar aylanuvchanligini tezlashtirish bank rentabelligini oshirishning asosiy omili bo'lib xizmat qiladi.

Banklarning kreditlash faoliyati bilan bir qatorda investitsion faoliyatini faollashtirish, ya'ni qimmatli qog'ozlar va boshqa moliyaviy vositalar bilan bog'liq amaliyotlar ulushini ko'paytirish tavsiya etiladi. Bu aktivlar mobilligini oshirib, foiz marjasiga bo'lgan kuchli bog'liqlikni kamaytiradi. Daromad keltirmaydigan aktivlarni qisqartirish va ularni qayta ishlash yoki realizatsiya qilish orqali likvid mablag'larga aylantirish bankning moliyaviy sog'lomlashishiga yordam beradi. Bundan tashqari, aktiv va passivlarni boshqarish (ALM) tizimini kuchaytirish, resurslar va joylashtirilgan mablag'lar o'rtasidagi muddatlar mutanosibligini ta'minlash bankning likvidlilik inqirozlariga bardoshlilikini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklari aktivlari samaradorligining konseptual asoslarini takomillashtirish bank sohasidagi islohotlarning mantiqiy davomi bo'lishi lozim. Ilmiy asoslangan strategiyalarni amaliyotga tatbiq etish orqali banklar nafaqat o'z moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilaydilar, balki mamlakat iqtisodiyotining real sektorini moliyalashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda mustahkam tayanch bo'lib qoladilar. Taklif etilayotgan chora-tadbirlar majmuasi milliy bank tizimining xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabr O'RQ-580-sonli «Banklar va bank faoliyati to'g'risida»gi Qonuni <https://lex.uz/docs/-4581969>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-may PF-5992-sonli «2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-4811025>
3. Abdullaeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. - Toshkent: «Iqtisod-Moliya», 2017. - 732 bet.
4. Omonov A.A. Tijorat banklari aktivlari va passivlarini boshqarish. Monografiya. - Toshkent: «Fan va texnologiya», 2014. - 210 bet.
5. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ. со 2-го изд. - Москва: «Дело Лтд», 1997. - 768 стр.
6. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. Пер. с англ. - Москва: «Альпина Паблишер», 2017. - 1018 стр.

7. Azizov U.U. Tijorat banklari aktivlari sifatini oshirish va ularni Bazel qo‘mitasi tavsiyalari asosida tasniflash. // «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» ilmiy elektron jurnali. - Toshkent, 2018. - №2. - 12-18-betlar.

8. Mullajonov F.M. O‘zbekiston bank tizimi: barqarorlik va istiqbollar. // «Bozor, pul va kredit» jurnali. - Toshkent, 2020. - №5. - 4-11-betlar.

9. Jumaev O.I. Bank aktivlari samaradorligini baholashda zamonaviy yondashuvlar. // «Moliya» ilmiy jurnali. - Toshkent, 2021. - №3. - 45-52-betlar.

10. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2023-yil yakunlari bo‘yicha bank tizimi sharhi. - Toshkent, 2024. - 85 bet.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, mart, 3-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**